

CATALÁN EN GALEGO, GALEGO EN CATALÁN.

TRATAMENTO DAS LINGUAS GALEGA E CATALÁ NAS PRINCIPAIS OBRAS LEXICOGRAFICAS DOS PAÍSES CATALÁNS E DE GALICIA¹

EDUARD DEL CASTILLO VELASCO
eduardcv@gmail.com

RESUMO

Os dicionarios son obras cuxo contido non só depende da formación intelectual dos seus redactores -profundo ou escaso coñecemento lingüístico, maior ou menor dominio das técnicas lexicográficas...- senón que está suxeito tanto aos prexuízos das persoas que os confeccionaron coma ao contexto social, cultural e político do momento histórico no que foron creados. As relacións entre Galicia e os Países Cataláns aínda non gozan hoxe da normalidade que lles correspondería, ao quedaren as súas culturas nun segundo plano por detrás da española oficial que domina o panorama sociocultural do estado no que, maioritariamente, se desenvolven. O esforzo adicional que cómpre facer para achegarse dun país ao outro provoca moitas veces visións parciais e interpretacións erróneas da realidade sociocultural e sociolingüística da cultura que se quere coñecer ou dar a coñecer. Esta dificultade vese tamén reflectida nas obras lexicográficas e concretada nas imprecisións e as lagoas que conteñen as definicións relativas á lingua e a cultura galegas -no caso dos cataláns- e á lingua e a cultura catalás -no caso dos galegos-. Neste traballo compróbase como inflúe esta situación na redac-

¹ Este artigo xurdiu como traballo da materia de Lexicoloxía e Lexicografía do Mestrado en Lingüística Galega da Universidade de Santiago de Compostela. Agradezo aos profesores Ernesto X. González Seoane e Antón Santamarina a revisión do texto e as súas suxestións.

ción dos dicionarios de referencia máis usados hoxe en día en candanseu ámbito cultural, mediante unha análise das definicións dos conceptos relacionados coas linguas galega e catalá. Finalmente, propóñense unhas novas definicións para as entradas relativas ás denominacións da lingua.

ABSTRACT

Dictionaries are works whose contents not only depend on their writers' intellectual training-revealing either a profound or a shallow linguistic knowledge, a greater or a lesser control of the lexicographical techniques, etc. They are also subject both to their creators' prejudices as well as to the social, cultural, and political context of the historical moment in which they were created. To this day, relations between Galicia and the the Catalan Countries still do not enjoy the normality which they should. Instead, their cultures remain in the background behind the official Spanish culture which dominates the sociocultural panorama of the state in which these cultures, for the most part, develop. The additional effort required to relate one country to another can often create an incomplete picture and erroneous interpretations of the sociocultural and sociolinguistic reality of the culture that would know or be known. This obstacle is also reflected in lexicographical works and then solidified through the imprecisions and gaps present in definitions relative to Galician language and culture-in the case of the Catalans-and Catalan language and culture-insofar as Galicians receive it. The present study will show how this situation influences the writing in the reference dictionaries most used today in each particular cultural sphere, accomplished through an analysis of the definitions of concepts related to the Galician and Catalan languages. Lastly, new definitions are proposed for the entries dealing with language denominations.

PALABRAS CLAVE

Lexicología, dicionarios monolingües, lingua galega, lingua catalá, linguas minorizadas.

KEY WORDS

Lexicography, monolingual dictionaries, Galician language, Catalan language, minority languages.

1. *Introdución*

Unha opinión moi estendida é a que considera Galicia e Cataluña como dous lugares cun coñecemento mutuo importante e cunha especial sensibilidade recíproca pola situación social e, sobre todo, lingüística. A realidade, porén, parécese máis a un descoñecemento cordial que fai que en Galicia non se entenda a complexidade social da lingua catalá (canto máis se saímos dos límites do Principado de Cataluña e imos, nun sentido lingüístico e cultural amplo, cara aos Países Cataláns) e que desde Cataluña, agás algunhas excepcións abondo coñecidas, haxa un descoñecemento case total da situación da lingua e da cultura galegas en calquera das súas manifestacións, recreadas a miúdo a través de tópicos folclorizantes. A propia comparación, desequilibrada de seu -desinformación desde Galicia, desinterese desde Cataluña-, responde a que en Galicia sempre se prestou moita máis atención a Cataluña do que en sentido contrario: chega con repasar as hemerotecas para ver a cantidade de información que Cataluña xerou e segue a xerar nos medios galegos, para ben e para mal, e a escaseza respectiva nos medios cataláns.

Esta situación reflíctese na maior cantidade de termos derivados de *catalán* (catalanada, catalanismo...) que se recollen nos dicionarios galegos en comparación cos correspondentes familiares de *galego* dos dicionarios cataláns -a maior ou menor presenza destas referencias segundo a lingua do dicionario poderíase apor, simplemente, á frecuencia de uso real duns e doutros en cadansúa comunidade lingüística (*vid.* § 2). O número de entradas, porén, non deba ser un problema en si sempre que as que houbese, poucas ou moitas, estivesen acompañadas dunha boa definición e duns exemplos clarificadores. Se, como afirma González-Millán, o dicionario lexitima o mundo social que nel se representa e é un filtro da ideoloxía social dominante (2001: 13-14), parece evidente que este mundo social, aínda que peneirado polo lexicógrafo, se visibiliza nos dicionarios en forma dos correspondentes prexuízos e preferencias que se concretan, nas definicións que a nós nos ocupan, en imprecisi-

sións, omisións e erros que poden levar á confusión dos usuarios que se queiran orientar por elas e que constitúen o problema que cómpre resolver.

E os usuarios confúndense porque, como todos sabemos, o público xeral considera os dicionarios como referentes culturais, mesmo discursivos e ideolóxicos, nos que se contén “a verdade” sobre calquera aspecto da realidade:

«Todo proxecto lexicográfico, independentemente do tipo de dicionario que se intente articular, preséntase ó usuario arroupado nos seguintes arquetipos: en primeiro lugar, como salvagarda da pureza da lingua, e por tanto como ámbito privilexiado para arquivar o coñecemento colectivo (xeralmente interpretado en termos nacionais); en segundo lugar, como manifestación da verdade *absoluta*, é dicir, como unha articulación epistémica que existe do usuario a aceptación incondicional, sobre todo cando se trata de dicionarios-enciclopedias; e, finalmente, como un instrumento de reprodución cultural na medida en que detenta e inculca os valores morais e ideolóxicos da sociedade, representada no dicionario por unha clase social ou por unha minoría privilexiada que se erixe como voceira.» (González-Millán 2001: 24)

É dicir, cando unha persoa -especialmente un usuario non especializado- busca unha palabra determinada, espera que a definición que se ofrece se axuste á realidade e decote interpreta esa definición como a realidade mesma posta por escrito, do que se desprende a enorme importancia da redacción e o coidado co que hai que levala a cabo para que non se interprete como certeza incuestionable o que poida estar contido nunha definición desafortunada. O lexicógrafo debe ser consciente de que está a trasladar a súa autoridade ao dicionario, e de que a miúdo serán interpretadas as súas palabras en clave de descrición precisa e certa:

«[Da descrición normativa da cultura inherente ao dicionario despréndese] o valor restrictivo das respostas ofrecidas polos dicionarios: os enunciados léxicos teñen forza de lei, as súas definicións constitúense en textos xurídicos, e o lexicógrafo,

intérprete privilexiado da comunidade, eríxese en lexislador, en garante dunha norma que decide o que debe entrar no espacio lexicográfico e o que debe ser rexeitado.» (González-Millán 2001: 27)

Alén de todo o dito, é evidente que un traballo da magnitude dun dicionario non pode ser impecable e que os seus autores non poden chegar a controlar todos e cada un dos campos do coñecemento que hai que tratar nunha obra lexicográfica e, xa que logo, é moi posible que lles pasen inadvertidos os erros que poida haber. De aí a importancia de os lexicógrafos incorporaren as suxestións ou correccións que lles acheguen especialistas das distintas disciplinas que están presentes nos dicionarios para evitar, como no caso que nos ocupa -as descrições de linguas e culturas-, visións parciais e tópicas do elemento que se define ou, o que é o mesmo, que se explica para que sexa comprendido polas persoas que realizan unha determinada consulta.

2. Obxectivos e metodoloxía

O obxectivo deste traballo é achegar, mediante a comprobación da calidade das definicións relativas ás linguas galega e catalá na paisaxe lexicográfica actual, elementos de discusión que poidan ser útiles para as revisións das entradas que cumpra mellorar en vindeiras edicións dos dicionarios comentados ou para a redacción daquelas que se confeccionen de novo en futuras obras lexicográficas. A hipótese é que se poden mellorar tanto os datos correspondentes á extensión e aos límites de cada lingua coma as informacións referidas á situación xeográfica, política e histórica dos lugares que se citan. Ademais, prestarase atención á consideración da lingua (é dicir, se aparece cualificada como lingua, linguaxe, etc.) e á maneira de adscribirla ao territorio (“lingua propia de”, “lingua falada en”...).

Falamos de paisaxe lexicográfica actual porque non facemos un percorrido diacrónico por toda a tradición lexicográfica

das nosas linguas, senón polas obras que podemos considerar de referencia na actualidade. Son as seguintes:

OBRA	ABREVIATURA	LINGUA	1ª ED.	ED. CONSULTADA
<i>Dicionário da língua galega</i>	Estraviz	galego	1995	1995 e ed. electrónica actual
<i>Diccionario da Real Academia Galega</i>	DRAG		1997	1997, dispoñible en liña
<i>Gran Dicionario Xerais da Lingua</i>	GDXL		2000	1ª reimpresión: febreiro, 2001; 2009
<i>Diccionario de Galego</i>	Ir Indo		2004	2004, dispoñible en liña
<i>Gran Dicionario Século21 da Lingua Galega</i>	Século21		2005	2005
<i>Diccionari general de la llengua catalana</i>	Fabra	catalán	1932	1932, 1982 ¹⁶
<i>Diccionari Català-Valencià-Balear</i>	DCVB		1930-1962	1930-1962, dispoñible en liña
<i>Diccionari de la llengua catalana</i>	Albertí		1975	2000 ³⁶
<i>Gran Diccionari de la Llengua Catalana</i>	GDLC		1982	1982 e ed. electrónica actual
<i>Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans</i>	DIEC		1995	1995, 2007, dispoñibles en liña
<i>Diccionari 62 manual de la llengua catalana</i>	D62		2000	2000

Non incluímos neste cadro nin o *Dicionario da Lingua Galega* publicado polo ILG e mais a RAG en 1990 nin o *Diccionario gallego-castellano* (DGC) da Real Academia Galega (1913-1928), que tamén consultamos, porque non se poden considerar dicionarios de referencia na actualidade, aínda que este último é o primeiro traballo lexicográfico galego no que aparece a pala-

bra catalán. Non acontece o mesmo cun dicionario publicado tan só catro anos despois do derradeiro fascículo do DGC, o *Diccionari General de la Llengua Catalana*, coñecido popularmente como “el Fabra”, polo nome do seu autor, Pompeu Fabra. Este dicionario foi, desde a súa publicación en 1932 e ata a aparición primeiro do *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, en 1982 e, máis tarde, do *Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans* en 1995, o dicionario normativo da lingua catalá, chegando a ter 32 edicións, a última de 1994 (Fabra 2007: 11). Alén do feito de ser o normativo ata hai tan só quince anos, o Fabra é hoxe un dicionario de referencia porque, ademais de ser, en palabras de Germà Colón (2007: 37), a ferramenta que nos acompañou en tempos difíciles, é o que aínda consultan moitísimas persoas, sobre todo as que xa teñen unha certa idade e non están tan afeitas a consultar os tres dicionarios dispoñibles na rede (DCVB, GDLC e DIEC). Ademais, tanto o *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* coma o *Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans* son descendentes directos del, polo que se fai imprescindible a súa consulta e obvia a inclusión entre as obras de referencia aínda arestora.

Atendendo a González-Millán (2001: 23), teremos en conta «a dimensión ideolóxica que determina e condiciona (en maior ou menor medida) as bases sobre as que se estruturan os dicionarios» e procuraremos «diferentes niveis de lectura» sobre as entradas analizadas; basicamente: os niveis (socio)lingüístico, histórico e ideolóxico-político que subxacen nas definicións relativas ás linguas galega e catalá. Os termos analizados, todos extraídos dos dicionarios indicados, son estes:

	Nos dicionarios cataláns	Nos dicionarios galegos
Nome xeral da lingua	<i>gallec</i>	<i>catalán/catalám</i>
Nomes das variedades da lingua		<i>mallorquino/maiorquino</i>
		<i>menorquino/minorquino</i>
		<i>eivisenco / ibicenco</i>
		<i>valenciano</i>
		<i>rosellonés</i>

Un dos obxectivos iniciais era revisar tamén algúns termos da familia de *catalán* e de *gallec* para ver que visión das culturas galega e catalá se ofrece nos dicionarios consultados, mais tivemos que desbotar esta opción ao ver que excedía os límites deste traballo e que requiría unha nova formulación. A pesar de prescindir deles, pómolos tamén aquí para deixar constancia de cales son e por que coidamos que serven de mostra do desequilibrio de que falamos na introdución:

	Nos dicionarios cataláns	Nos dicionarios galegos
Palabras da familia léxica de <i>gallec</i>	galleguisme	
	galleguista	
Palabras da familia léxica de <i>catalán</i>		catalanismo
		catalanista
		catalá
		catalanada
		catalanesco
		catalanidade
		catalanismo
		catalanística
		catalanización
		catalanizar
Palabras da familia léxica de <i>valenciano</i>		catalanoaragonés
		valencianismo
		valencianista

3. Análise das definicións de *gallec* nos dicionarios cataláns

Para unha mellor comprensión da evolución das definicións de *gallec*, imos analizar cada un dos dicionarios por orde cronolóxica de publicación.

3.1. *Diccionari General de la Llengua Catalana (Fabra)*

<p>gallec –ega <i>adj. i m. i f.</i> Natural de Galicia, pertanyent a Galicia o als seus habitantes. <i>m.</i> Llenguatge gallec. <i>Adj.</i> Pertanyent a aquest llenguatge.</p>

É obvio que definir o substantivo *gallec* como «llenguatge gallec» é facelo dun xeito impreciso e vago. Impreciso porque «llenguatge gallec» non é unha expresión que poida funcionar como sinónimo da palabra *gallec* nin dá conta do seu significado, e vago porque cómpre preguntarse que quere dicir exactamente “llenguatge”. Non axuda demasiado á comprensión a definición de *llenguatge* do mesmo dicionario:

Llenguatge *m.* Expressió dels pensaments per mitjà de la paraula; el conjunt de mots i maneres de combinar-los usat i comprès per una comunitat d'homes, esp. quan és fixat i elaborat per un llarg ús. | El vocabulari i la fraseologia propis d'un art, d'una branca de la ciència, etc. *El llenguatge de la química. Llenguatge tècnic.* | Manera com un hom expressa el pensament per mitjà de la paraula. *No entenc aquest llenguatge: no tens raó de parlar així. Llenguatge culte, groller.* || Expressió del pensament per signes que substitueixen la paraula; manifestació dels sentiments per mitjà de sons inarticulats, de gests, etc. *El llenguatge dels sords-muts. El llenguatge de les flors. El llenguatge dels ulls.*

Parece que adaptar a segunda acepción a partir desta, para que fose “conjunt de mots i maneres de combinar-los usat i comprès pels gallecs”, daría unha idea do que se quere dicir e, se cadra, achegaríase ao concepto de lingua ou idioma. Algo semellante acontece con *italià*, que aparece definido como «llenguatge dels italians». A cuestión, porén, é pensarmos por que non introduce a consideración do galego como idioma a diferenza do que fai con outros substantivos. Por exemplo, Fabra define *portuguès* como «llengua portuguesa», *espanyol* como «llengua castellana» e *castellà* dunha maneira moi significativa: «la llengua castellana, parlada en la major part d'Espanya i contrades colonitzades pels espanyols».

Curiosamente, no dicionario Fabra defínese *occità* como «la llengua occitana» e *provençal* como «llengua amb què es designa habitualment la llengua d'oc, esp. la medieval; el conjunt de parlars sud-francesos de la regió del Roine». Aínda que estas dúas últimas definicións non aparecen na primeira edición -a única que autor puido ver realizada en vida- e foron engadidas posteriormente, seguramente propostas pola Sección Filolóxica

do IEC (Veny 2007: 57) ou por Josep Miracle, revisor do dicionario Fabra, dan para comprobar que a distinción entre idioma e linguaxe non está relacionada co status social da lingua, senón con criterios ben máis subxectivos.

3.2. *Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB)*

Malia o DCVB ser unha obra monumental, feita con dificultades de todo tipo, e conter os erros lóxicos dun traballo tan enorme, témonos que cuestionar o porqué, outra vez, dalgunhas irregularidades moi significativas. Antes de ler a definición, cómpre observarmos a riqueza das entradas deste dicionario, que recollen variantes da palabra, a tradución ao castelán, exemplos do seu uso desde a idade media ata mediados do século XX, frases feitas e paremioloxía, a transcripción fonética coas variantes diatópicas e a etimoloxía. A definición correspondente a *gallec* é a seguinte:

GALLEC (i vulgar *gallego*), **-EGA** *adj. i subst. m. i f.*
Nadiu o propi de Galicia; cast. *gallego*. E dix un galego que era ab lo rey de Castella, Jaume I, Cròn., 394. Tots los castellans e gallegos que hi havia se'n maravellaven, Muntaner Cròn., c. 177. Los que vuy s'appellan gallechs, Boades Feyts 82.
LOC.
-Tractar una criada *com una gallega*: tractar-la malament, fer la treballar massa (Val.).
FON.: **gələ́ék, gələ́eyu** (Barc.); **gələ́ék, gələ́eyu** (Val.); **ɟələ́éc, ɟələ́eyo** (Palma).
ETIM.: del llatí **Gallaicu**, mat. sign. La forma *gallego* és presa del castellà.

A pesar de ter o precedente do Fabra, *gallec* non aparece definido nin sequera como *llenguatge*. Non é un caso illado, xa que no DCVB hai nomes de linguas, como o sardo, o portugués ou o italiano, que non se definen como tal, e algunhas achégase o significado correspondente ao idioma cunha definición escura. Por exemplo, aparece *francès* como «l'idioma dels francesos», *provençal* como «llengua d'oc», *anglès* como «idioma

nadiu dels inglesos», *espanyol* como «l'idiomja espanyol o castellà» e o seu sinónimo *castellà* como «la llengua de Castella». O único que define extensamente é, evidentemente, o catalán, cunha especificación dos territorios onde se fala². Estas diferenzas non deixan de ser estrañas se temos en conta que Francesc de B. Moll, que redactou integramente o dicionario, non só era lexicógrafo, senón que se formara na romanística, exerceu como profesor de idiomas e foi autor de varias gramáticas, tanto de catalán coma doutras linguas.

3.3. *Diccionari de la Llengua Catalana (Albertí)*

Un dicionario moito máis modesto cós que o precederon e cós que o seguirán é o *Diccionari de la Llengua Catalana* que se coñece polo apelido do seu autor, Santiago Albertí i Gubern. Esta obra tivo unha grandísima aceptación entre o público escolar e incluímolo aquí pola difusión da que gozou, aínda que hoxe xa decaese o seu emprego por mor da aparición, desde hai ben tempo, de dicionarios escolares máis modernos.

O que interesa da súa definición é que, por unha banda, define por primeira vez o galego como lingua, coa especificación da familia lingüística e, doutra banda, introduce o concepto de lingua propia, que non recuperarán ningún dos dicionarios posteriores:

<p>gallec, ega <i>a i s</i> relatiu o pertanyent a Galícia. <i>m</i> Llengua romànica pròpia de Galícia.</p>
--

² Os nomes que o Alcover-Moll usa para estes territorios coinciden cos que se empregan no subtítulo do dicionario, que tamén expresa o contido do mesmo: «Inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, recollides dels documents i textos antics i moderns, i del parlar vivent al Principat de Catalunya, al Regne de València, a les illes Balears, al departament francès dels Pirineus Orientals, a les valls d'Andorra, al marge oriental d'Aragó i a la ciutat d'Alguer de Sardenya.»

3.4. Gran Diccionari de la Llengua Catalana (GDLC)

O GDLC representa un punto de inflexión na lexicografía catalá. Editado en 1982, xa en democracia, nun momento no que o Fabra aínda funcionaba como dicionario normativo, contou co asesoramento do Institut d'Estudis Catalans e respondeu á vontade de ofrecer unha ferramenta normativa que cubrise as necesidades dunha lingua moderna e apta para a gran cantidade de información que se ía xerar en catalán a partir daquel momento. Hoxe en día, o GDLC, dispoñible en liña, sitúase entre a prescrición do DIEC e a descripcón, funcionando como un dicionario manual que resolve as cuestións relativas á lingua estándar (e non estritamente normativa) cuns criterios máis abertos có DIEC, moitas veces restritivo e algo ríxido á hora de responder ás esixencias da produción escrita actual.

Deste cambio de tendencia lexicográfica deriva a moderna microestrutura da entrada, na que a definición da lingua vai precedida pola marca de especialización *LING* (lingüística):

gallec¹ –ega

1 *adj* i *m* i *f* De Galicia o del gallec (llengua).

2 *m* *LING* Llengua romànica parlada a Galicia, a Astúries fins al Nàvia, a Lleó fins a Ponferrada i a Zamora fins a Padornelo.

É interesante ver que o «llengua romànica pròpia de Galicia» do Albertí deveu agora «llengua romànica parlada a Galicia», un cambio -de “propia” a “falada en”-, que é xeral ao resto de dicionarios consultados, tanto aos galegos coma aos cataláns. A maiores, o GDLC innova e achega a extensión da lingua nunha fórmula breve e precisa, moi axeitada para un dicionario e que serve para que alguén que non coñeza nada do galego se decate de que esta lingua vai máis alá dos límites da comunidade autónoma de Galicia. Sobre o concepto de “lingua propia” volveremos falar no apartado 8.

3.5. Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC)

A primeira edición do DIEC (DIEC1), moi agardado polo público e aparecido en 1995, é debedor da definición do GDLC (co cambio da marca *LING* por *FL*, *filología*):

gallec² -ega

1 1 adj. i m. i f. [LC] Natural de Galicia.

1 2 adj. [LC] Relatiu o pertanyent a aquest país o als seus habitants.

2 1 m. [FL] [LC] Llengua romànica parlada a Galicia i part d'Astúries i de Lleó.

2 2 adj. [FL] [LC] Relatiu o pertanyent a aquesta llengua.

A mudanza principal, introducida na segunda acepción, a relativa á lingua, é polo menos sorprendente. Non se acaba de entender que rexeitasen marcar os límites do galego exterior («fins al Nàvia», «fins a Ponferrada», «fins a Padornelo») mais aínda menos que non inclúan a zona galegofalante da provincia de Zamora. Velaí un caso no que un diccionario non aproveita convenientemente o traballo dos que o precederon e torna unha boa definición nunha máis imprecisa, eliminando información relevante. A definición do DIEC2 (segunda edición publicada no 2007) é case idéntica:

gallec² -ega

1 1 adj. i m. i f. [LC] Natural de Galicia.

1 2 adj. [LC] Relatiu o pertanyent a Galicia o als seus habitants.

2 1 m. [FL] [LC] Llengua romànica parlada a Galicia i part d'Astúries i de Lleó.

2 2 adj. [FL] [LC] Relatiu o pertanyent al gallec.

Logo de transcorridos doce anos non se emenda a definición e mantense a omisión comentada máis arriba. Outro detalle importante, na segunda subacepción da primeira acepción, é o paso de «pertanyent a aquest país» a «pertanyent a Galicia», do mesmo xeito que «pertanyent a aquesta llengua» pasa a ser

«pertanyent al gallec». Non se di nada a este respecto no apartado “Ideología i llengua” da segunda parte da introdución ao DIEC2, mais pódese pensar que este cambio, que non é exclusivo da definición de *gallec* e que afecta outras entradas semellantes do dicionario, podería ser unha decisión motivada pola vontade de evitar marcar un territorio cunha denominación tan ambigua e discutida como *país*. Aínda que a presenza ou a ausencia deste termo non afecta a definición, non deixa de ser unha alteración significativa, xa que a percepción do usuario cambia ben de ver por escrito nun dicionario que un lugar determinado é un país a non atopalo cualificado de xeito ningún.

3.6. Dicionari 62 manual de la llengua catalana (D62)

Edicions 62, editorial de referencia nos Países Cataláns, é a editora que publica o DIEC e ten unha liña editorial destinada á publicación de dicionarios, tanto temáticos coma propiamente de lingua (dialectais, de neoloxismos, vocabularios específicos...). Un deles é o *Diccionari 62 manual de la llengua catalana*. O D62 é un dos que substituíron nos últimos tempos outros dicionarios escolares como o Albertí, polo que tamén debe ser obxecto de análise. A definición de *gallec* é a seguinte:

<p>gallec, -ega <i>adj i m i f</i> 1 De Galicia. 2 <i>adj</i> Relatiu a la llengua gallega o a la literatura en llengua gallega. 3 <i>m</i> Llengua romànica, de tronc comú amb el portuguès, parlada a Galicia i en algunes zones frontereres.</p>

O D62 estrutura a definición en tres acepcións. A primeira procura ser unha expresión sinónima que permite parafrasear a palabra definida, e prescinde de indicacións do tipo “natural de” o “pertanyent a”, sen incluír tampouco referencia ningunha “als seus habitants”. A segunda acepción engade un elemento moi interesante: a literatura galega -aínda que se cadra o adecuado sería que fose a terceira (logo da definición da lingua). Este é único dicionario que fai referencia á literatura “en lingua gallega”, unha fórmula que lles esclarece aos lectores que non é que

haxa unha “literatura galega”, que alguén podería considerar como a que se escribe en castelán en Galicia, senón que hai unha literatura escrita en lingua galega, un matiz utilísimo en calquera dicionario máis case imprescindible nun que ten vontade de servir á aprendizaxe nas escolas.

A terceira acepción descende da correspondente á lingua do GDLC. A primeira diferenza é a indicación «de tronc comú amb el portuguès», que engade unha información moi relevante para a lingua galega. A segunda variación é que o detalle das zonas concretas do galego exterior se converte aquí na expresión «parlada a Galicia i en algunes zones frontereres». Se ben sempre é máis exacta a especificación destes lugares, non deixa de ser relevante de abondo para que alguén saiba que o galego vai máis alá das fronteiras da Galicia administrativa e poida recorrer a outras obras de consulta para complementar esta información, aínda que, certamente, o mellor sería un punto intermedio entre a definición do GDLC e a do D62 (§ 8.4), aproveitando que é o primeiro destes, tal como vimos, o que ofrece a información máis precisa sobre a extensión da lingua galega.

4. *Análise das definicións de catalán nos dicionarios galegos*

4.1. *Diccionario gallego-castellano*

O primeiro dicionario galego que recolle o termo *catalán* é o inconcluso *Diccionario gallego-castellano* publicado pola Real Academia Galega entre 1913 e 1928. Malia facelo, por exemplo, con *castellano* («La Lengua de Castilla; el idioma oficial de España»), non ofrece a acepción relativa á lingua dentro de *catalán*:

<p>CATALÁN, -NA s. m. y adj. Catalán. El natural de Cataluña: lo que pertenece a Cataluña.</p>

4.2. Dicionário Electrónico Estraviz

O primeiro dicionario moderno que incorpora a acepción lingüística para o termo *catalán* é o *Dicionário da Língua Galega* de Isaac Alonso Estraviz³. Este dicionario é a base do actual *Dicionário Electrónico Estraviz*, en ampliación permanente. A definición que aparece na edición electrónica é a seguinte:

Catalám

adj. e s. m.

(1) Pertencente ou relativo à Catalunha, territorio localizado na Europa cuja capital é Barcelona.

(2) Natural ou habitante da Catalunha.

(3) Língua românica falada nos Países Catalães.

[prov. cat. *catalan*]

A única diferenza entre a edición en papel de 1995 e a electrónica é o engadido de «territorio localizado na Europa cuja capital é Barcelona», adición que fala por si soa da adscrición ideolóxica deste dicionario. No que fai á acepción relativa á lingua, a terceira, observamos que ofrece a filiación lingüística do *catalán*, emprega a expresión “falada en” -como é xeral ao resto de dicionarios- e, o máis significativo, é a única obra que expresa o conxunto de territorios da lingua catalá co nome de *Países Cataláns*. É certo que o termo *Países Cataláns* non está exento de contido político, mais cómpre distinguir os ámbitos de uso e deberíase poder empregar perfectamente para denominar o conxunto de lugares onde se fala *catalán* sen que facelo implique asumir unha determinada proposta política. Nós usamos aquí esta forma como sinónima de “países de lingua catalá”, empregada tamén para referirse ao dominio lingüístico do *catalán* (Gargallo: 1994: 136).

O inconveniente que ten a aparición desta denominación nun dicionario é que moitos dos usuarios potenciais poden non coñecer cales son os territorios que integran os Países Cataláns, co que a mesma economía da expresión afectaría a boa compren-

³ Daquela aínda co apelido acabado en -s (Estravís).

sión do que se tenta explicar. Ben é certo que chega con procurar na rede o seu significado, mais o contido dunha definición de dicionario debe ser claro de abondo como para non requirir unha pesquisa noutras ferramentas de consulta que o esclarezan quitado de que haxa unha vontade de ampliar a información. Se cadra, pois, son moito máis útiles definicións como as que veremos a seguir.

4.3. Dicionario da Real Academia Galega (DRAG)

O primeiro dicionario que inclúe o detalle dos territorios dos Países Cataláns, aínda que incompleto, é o DRAG, nunha definición idéntica á do seu precedente, o *Diccionario da Lingua Galega* da Real Academia Galega e o Instituto da Lingua Galega, publicado en 1990:

catalán –ana *adx.* **1.** De Cataluña ou dos seus habitantes. *Fixo unha viaxe por terras catalanas. Literatura catalana. // s.* **2.** Persoa natural ou habitante de Cataluña. *Os cataláns. // s.m.* **3.** Idioma románico falado en Cataluña, Andorra, País Valenciano, Illas Baleares, no Rosellón francés e na cidade sarda de L’Alguer. *Curso de catalán.*

O bo dunha definición deste tipo é que dá os nomes dos territorios de fala catalá e permite que o lector se faga unha idea moito máis completa de cales son. Ademais, observemos que complementa tanto o Rosellón coma a cidade de L’Alguer cos adxectivos francés e sarda, respectivamente, que permiten situalos no caso de que o usuario non teña claro onde quedan. Á parte disto, hai que destacar que de todos os dicionarios consultados o DRAG é o único que emprega a denominación *País Valenciano*; o resto, como axiña imos ir vendo, refírense a este territorio como *Valencia*. Se ben o seu nome oficial é o de *Comunidade Valenciana*, *País Valenciano* é un nome con tradición que expresa moito mellor ca *Valencia* o territorio ao que nomea, xa que *Valencia* é tamén unha cidade, ademais da provincia homónima, e leva a confusións nomear un territorio máis amplo co nome da súa capital.

Canto á denominación oficial *Comunidade Valenciana*, esta é unha forma moderna froito da organización do Estado español en comunidades autónomas a partir de 1978, e estraña se a comparamos coa do resto das comunidades autónomas, xa que todas levan o nome xenérico *comunidade* seguido da preposición *de* e do nome propio correspondente, como a Comunidade autónoma de Galicia ou a Comunidade autónoma de Cataluña. A lexicografía debe esquivar polémicas como as que adoitan protagonizar certos partidos políticos cando denuncian o uso doutros nomes distintos ao de *Comunidade Valenciana* onde seguramente non lles compete, cal pode ser calquera tipo de publicación, desde libros de texto ata dicionarios. Tamén é evidente que non hai que recorrer a outros nomes históricos que hoxe non son indicativos da realidade á que representan, como o de *Reino de Valencia*.

Ademais, ao ser o de *Comunidade Valenciana* un nome oficial sen demasiada tradición, corre tamén o risco, aínda que non sexa inminente, de ser cambiado por un goberno que prefira outra denominación. É certo que o seu uso pode quedar xustificado se o que se pretende é unha certa eficacia pedagóxica: hoxe é máis probable que un alumno atope nun mapa escolar *Comunidade Valenciana* ca non *País Valenciano*. Este último topónimo, porén, é a opción máis axeitada, xa que malia non ser oficial ten unha longa tradición e representa moito mellor ca outros como *Valencia* -a pesar de este último ter unha gran popularidade- o territorio correspondente, e pode manter a súa vixencia por moito máis tempo á marxe dos avatares que poida sufrir o nome actualmente oficial da comunidade autónoma na que está constituído o País Valenciano. En palabras de Joan Veny:

«*Valencià* -o *llengua valenciana*, tant se val- vol dir simplement la modalitat de català parlat o escrit a les terres valencianes. Aquestes comprenen gran part de l'antic *Regne de València*, nom i concepte arcaic que, des del segle XVIII, és substituït pel de *País Valencià*, acceptat per alguns amb reticències, però que resulta pràctic.» (Veny 2002: 106)

No apartado 5.4 dedicamos uns parágrafos ao topónimo *Rosellón*, e a ausencia dos territorios aragoneses de fala catalá e da comarca murciana de El Carxe, tamén catalanfalante, tratámola no apartado 6.

4.4. *Gran Diccionario Xerais da Lingua (GDXL)*

A continuación comentaremos a definición do GDXL (2009):

CATALÁN –ANA *adx.* **1.** Relativo ou pertencente a Cataluña, ós seus habitantes ou á súa lingua. // *adx.* e *s.* **2.** Natural de Cataluña. **3.** Tipo de uva que produce un viño con certo grao de acidez. // *s.* **4.** Habitante de Cataluña. // *s.m.* **5.** Lingua románica do grupo occidental emparentada cos galorromances que se fala en Cataluña, Países Cataláns, Valencia, illas Baleares, Andorra, Rosellón francés e a a [sic] cidade sarda de Alguer. // *s.f.* **6.** Cunca de arxila de cor vermella. **ETIM.** cat. ant. *catalán*, id.

De entrada, á expresión “lingua románica” engádeselle un grao máis de especificación na súa filiación, xa que se indica que é do grupo occidental é que está emparentada cos galorromances. Aínda que é certo, se se fai esta afirmación cumpriría matizala un pouco máis e dicir que está emparentada tanto cos ibero-romances coma cos galorromances. O que non deixa de ser sorprendente é que se indique o parentesco do catalán respecto das linguas circundantes e non se faga o mesmo coa lingua galega, xa que no GDXL só se di dela que é unha «lingua románica», sen engadir nin que é do grupo occidental nin tampouco que está emparentada co portugués, ou directamente, tal como fai o *Diccionari 62 manual de la llengua catalana*, que teñen o tronco común.

En segundo lugar, vemos que se emprega o nome *Valencia* para referirse ao País Valenciano, cuxa imprecisión xa comentamos máis arriba, a pesar de usar *País Valenciano* no corpo da entrada *valenciano*. Por outra banda, é ben constatar un cambio para mellor respecto da primeira edición do GDXL: a adición do adxectivo *sarda* no sintagma «cidade sarda de Alguer», co que

augmentan as posibilidades de a situar no mapa un usuario que non a coñeza. Tocante a esta cidade, observemos que se omite, no corpo da definición, o artigo que acompaña o topónimo. Sendo o galego unha lingua que incorpora os artigos nos topónimos mesmo na linguaxe escrita ou na sinalética (a diferenza do que fai a tradición portuguesa), convén empregar a forma que lle corresponde ao nome desta cidade sarda que, ao non ser galego, o artigo non contrae coa preposición anterior e debe aparecer tamén en maiúscula. A fórmula, logo debería ser “a cidade sarda de L’Alguer”, tal como fai o DRAG.⁴

Por último, é un erro evidente a inclusión do termo *Países Cataláns* entre os nomes dos seus propios territorios. Fixándonos na primeira edición, todo indica que se quixo redactar esta definición partindo do DRAG e se quixo reformular tirando dela algún elemento, como o adxectivo *sarda* que xa comentamos, e ampliándoa con novos datos, entre eles, quizais, o engadido de *Países Cataláns*. Se reparamos tamén no feito da repetición do artigo *a* diante da palabra *cidade*, todo apunta a que a definición que saíu publicada estaba inacabada e que apareceu, en vez da definitiva, unha coa redacción provisional pendente de revisión. Comparemos a definición que acabamos de ver, da segunda edición, coa primeira, respecto da que hai algunhas modificacións:

CATALÁN –ANA *adx.* **1.** Relativo ou pertencente a Cataluña, ós Países Cataláns, ós seus habitantes ou á súa lingua; catalenesco [sic]. // *adx.* e *s.* **2.** Natural de Cataluña ou dos Países Cataláns. **3.** Dise dun tipo de uva que produce un viño con certo grao de acidez. // *s.* **4.** Habitante de Cataluña. // *s.m.* **5.** Lingua románica do grupo occidental emparentada cos galorromances que se fala en Cataluña, Países Cataláns, Valencia, illas Baleares, Andorra, Rosellón francés e a a [sic] cidade de Alguer. // *s.f.* **6.** Cunca de arxila de cor vermella.

Unha das decisións que se tomaron na segunda edición do GDXL foi a eliminación do topónimo *Países Cataláns*, tanto

⁴ Pode parecer contradictorio que no DCVB (nota ao pé n. 2) apareza *Alguer* sen artigo, tal como o encontramos na lingua medieval, aínda que na tradición escrita catalá actual sempre se acompaña do determinante.

dentro da primeira e da segunda acepcións de *catalán* coma nas definicións de palabras desta familia lingüística (que non comentamos neste traballo, *vid.* § 2). Malia estes cambios, non se eliminou o nome *Países Cataláns* que aparecía, e segue a aparecer, entre os topónimos dos lugares que abrangue, e non se emendou a duplicación da preposición á que xa nos referimos. Tamén se eliminou *catalenesco*, erro evidente por *catalanesco*, como sinónimo de *catalán*.

Cómpre facer unha reflexión sobre o porqué da supresión (agás de onde precisamente facía falla facelo) do nome *Países Cataláns*. Se ben na segunda acepción alguén podería discutir a súa conveniencia, non parece tan apropiado eliminalo da primeira, xa que o adxectivo *catalán*, como é lóxico, tamén se emprega para a lingua non só de Cataluña e dos seus habitantes, senón do resto dos Países Cataláns e dos seus habitantes.

Finalmente, sería máis axeitado escribir *Illas Baleares* con maiúscula inicial tamén no nome común, tal como fai o DRAG, dado que forma parte do topónimo (aínda que decote se diga *as Baleares*) e da súa denominación oficial:

«Se o nome [do topónimo] está composto de varias palabras que se escriben separadas, gráfanse con maiúscula todas, agás preposicións e conxuncións[.]» (Álvarez e Xove 2002: 64)

4.5. *Diccionario de Galego (Ir Indo)*

O *Ir Indo* é o único diccionario que emprega a marca *LING* antes da terceira acepción:

catalán –lá

1 *adx* Relativo ou pertencente a Catalunya, aos seus habitantes ou á súa lingua.

2 *s* Natural ou habitante de Catalunya.

3 *s m* **LING** Lingua románica do grupo da romanía occidental, con trazos comúns ás linguas iberorrománicas e galorrománicas. É lingua cooficial en Catalunya, València e Illes Balears, e oficial en Andorra. Presenta as variedades central, insular ou balear, setentrional ou rosellonés, occidental, meridional ou valenciano, e o alguerés.

Esta definición parte da proposta no GDXL, onde se indicaba a relación do catalán coas linguas galorrománicas, mais introducindo a matización conveniente: pásase a explicitar que, ademais de ser do grupo occidental de linguas románicas, comparte trazos tanto cos idiomas galorrománicos coma cos iberorrománicos. Se este aspecto aparece mellorado, non se pode dicir o mesmo do que vén a continuación. O Ir Indo abandona a fórmula “lingua falada en” para usar unha moito máis restritiva, a de «lingua cooficial en». Ambas as dúas presentan problemas: se a de “lingua falada en” esixe que se digan todos os territorios nos que se fala, sen excepción, o problema destoutra é que se se indica onde é cooficial e oficial, tamén se debera indicar onde non é oficial (é dicir, e volveremos a isto máis adiante [§ 6], na franxa oriental de Aragón limítrofe con Cataluña, na comarca murciana de El Carxe e na cidade -sarda- de L’Alguer).

E mesmo o feito de indicar a oficialidade da lingua pode invalidar a definición segundo os cambios que neste aspecto poidan acontecer. De feito, o 10 de decembro de 2007, o Consello Xeral do departamento francés dos Pirineos Orientais aprobou a *Charte en faveur du catalán* na que reconece a oficialidade da lingua catalá, a carón da francesa, neste departamento (que coincide coa Cataluña do Norte, é dicir, con toda a zona catalanfalante do Estado francés -salvo a comarca da Fenolleda, occitanófono).

É contradictorio, ademais, que se digan os territorios onde é oficial e cooficial sen facelo dos territorios de fala catalá onde non é oficial, e que estes últimos si que aparezan, aínda que non explicitamente, cando se indican a continuación as variedades dialectais da lingua catalá. Unhas variedades que, agás aquelas que teñen un nome máis transparente (balear e valenciano), non lle indican nada a un lector non iniciado. Se un non ten coñecementos de dialectoloxía, terao difícil para adiviñar que o catalán central é un subdialecto oriental do catalán falado nas comarcas centrais do Principado de Cataluña, ou que o catalán occidental tamén engloba todas as comarcas catalanfalantes de Aragón.

Mesmo nos casos de nomes transparentes, como son *rosellonés* ou *alguerés*, que sentido ten presentalos como dialectos da lingua catalá se antes non se explicitou que tamén se fala no Rosellón e en L'Alguer ou que non é lingua oficial nestes lugares? Ademais, mentres que neste dicionario teñen entrada as palabras *balear*, *rosellonés* e *valenciano* coa acepción correspondente ás variedades lingüísticas, *alguerés* non aparece. Con isto, pois, incúmprese unha regra moi básica dun bo dicionario: todas as palabras contidas nas definicións deben estar tamén contidas no corpo do dicionario.

Tamén cumpriría falar sobre a pertinencia de empregar as formas catalás dos topónimos *Catalunya*, *València* e *Illes Balears*. Tendo estes topónimos tradición en galego, ao seren lugares importantes e coñecidos, non cómpre usar as formas catalás e é mellor empregar as correspondentes galegas, de xeito que lle sirvan tamén de referencia a un usuario no caso de querelas empregar por escrito nalgún momento. Alén disto, hai que lembrar o que dixemos (§ 4.3) a respecto da exactitude da forma *Valencia* para referirse á totalidade do País Valenciano (topónimo este último que conviría non escribir como *País Valencià*, senón coa forma adaptada ao galego, xa que é un nome con tradición tamén noutras linguas, incluído o español).

4.6. *Gran Dicionario Século21 da Lingua Galega*

Para acabar, no máis recente dos dicionarios galegos actuais atopamos unha definición cunha formulación distinta ás anteriores:

<p>catalán –á s. 1 Natural ou habitante de Cataluña. 2. <i>adx.</i> Propio, pertencente ou relativo a Cataluña e aos seus habitantes. 3. <i>m.</i> Lingua románica falada no NE de España (Cataluña, Valencia, illas Baleares), S de Francia (Rosellón), Andorra e Alguer (Sardeña).</p>
--

Efectivamente, o Século21 prescinde dos datos complementarios sobre a filiación lingüística do catalán e introduce unha información que podería ser interesante: a situación

xeográfica da lingua en relación aos estados nos que se fala (salvo L'Alguer, onde se indica a illa na que está sen especificar que sexa do Estado italiano). A vantaxe é que, facéndoo mediante este sistema, un lector de calquera lugar do mundo que non saiba situar estes territorios pode localizalos aproximadamente no seu mapa mental coa axuda destas breves indicacións. Sen embargo, é obvio que nunhas poucas liñas non se pode expresar á perfección unha situación no mapa, mais tamén é evidente que nin o País Valenciano (de novo baixo o confuso nome *Valencia*) nin as Baleares están no nordeste de España. Vemos tamén como a cidade de L'Alguer volve aparecer sen o artigo correspondente. Sobre a escritura do topónimo *Illas Balears* volvemos en 5.2

5. *Análise das definicións dos nomes das variedades da lingua catalá nos dicionarios galegos*

O feito de a lingua catalá se distribuír por varios territorios sen unha unidade política favoreceu que os seus falantes xerasen nomes populares para referirse a ela⁵. Este non é un fenómeno exclusivo das linguas que non son as maioritarias e oficiais de todo un estado -sen irmos máis lonxe, temos o exemplo de vocábulos como *castelán*, *español* ou *andaluz* para referirmonos á mesma lingua-, mais no caso do catalán esta

⁵ Algúns destes autoglotónimos son: *català* no Principado de Cataluña (xunto con outros como *lleidatà*, *tortosí*, etc., segundo as zonas), *valencià* no País Valenciano, *mallorquí* en Mallorca, *menorquí* en Menorca, *eivissenc* en Eivissa, *formenterer* en Formentera e *alguerès* en L'Alguer; na Cataluña do Norte o catalán é chamado polo seu nome -boa parte da poboación do Rosellón considérase catalá e ten consciencia de vivir en Cataluña malia non falar en catalán- aínda que, por mor do menosprezo a que foi sometida a poboación non francófona, tamén hai quen se refire á lingua co termo despectivo "*patuès*" (*patois* en francés), que tantos falantes de linguas non francesas do Estado francés empregan para denominalas. Hai que engadir tamén o de "*xapurrat*" nas terras que quedaron á marxe da oficialidade e onde foi máis difícil que se producise un nome da lingua derivado do topónimo correspondente, como La Franja (por ausencia dun topónimo unificador) ou El Carxe.

diversidade de nomes por veces serviu para que as propostas secesionistas que reclaman falar unha lingua distinta do catalán se apoiasen no nome concreto que este recibe nun lugar determinado.

O catalán é lingua oficial en tres territorios distintos con este mesmo nome, a saber, a Cataluña do Norte, Cataluña e as Illas Baleares; e oficial baixo o nome de *valencià* no País Valenciano. Nas Baleares, nomeadamente en Mallorca, xorde periodicamente algún movemento secesionista que, se non triunfa, é porque non ten un poder político forte que o respalde e por un feito xeográfico incuestionable: unha proposta que reclame o *mallorquino* como lingua non pode ter apoios máis alá da illa de Mallorca. E mesmo algún intento de denominalo *balear*, e de crear unhas normas e unha gramática isolacionista, nunca vai máis alá de recoller nas súas propostas as peculiaridades lingüísticas desta illa.

No caso do País Valenciano, o primeiro punto do artigo sexto do Estatuto de autonomía do 2007 declara non só oficial o valenciano, senón este como lingua propia da Comunidade Valenciana. O oitavo punto do mesmo artigo, a maiores, establece a Acadèmia Valenciana de la Llengua (que non “Acadèmia de la Llengua Valenciana”) como institución normativa do idioma valenciano. Este feito non é tan preocupante se temos en conta que esta academia, aínda que integrada tamén por membros designados directamente polos partidos políticos, reconece as *Normes de Castelló*⁶ como as propias da lingua valenciana e fai unha declaración de principios como a seguinte no apartado “Criteris inspiradors de la GNV” da súa *Gramàtica normativa valenciana*:

«La llengua pròpia i històrica dels valencians és també la que compartixen les comunitats autònomes de Catalunya i de les Illes Balears i el Principat d’Andorra, així com altres territoris de l’antiga Corona d’Aragó (el departament francès dels Pirineus

⁶ As *Normes de Castelló* son unha adaptación das *Normes Ortogràfiques* de Pompeu Fabra de 1913 ás peculiaridades do valenciano. Foron asinadas en Castellón, en 1932, por personalidades e entidades culturais do País Valenciano.

Oriental, la ciutat sarda de l'Alguer i la franja oriental d'Aragó i la comarca murciana del Carxe. Els diferents parlars de tots estos territoris constituïxen una mateixa llengua o sistema lingüístic» (AVL 2006: 15)

Unha vez esclarecida a problemática sobre os nomes da lingua, que soamente é tal para certos sectores políticos mais non para a comunidade científica, pasaremos a ver como recollen estas denominacións os dicionarios galegos e como as tratan.

5.1. *Dicionário Electrónico Estraviz*

O Estraviz recolle as seguintes entradas relativas aos nomes da lingua catalá, que son as máis faxeiras das que imos ver:

Maiorquino

adj. e s. m.

(1) Pertencente ou relativo a Maiorca, capital das Ilhas Baleares.

(2) Natural ou habitante de Maiorca.

(3) Variedade de catalám falado nos [sic] Ilhas.

[de Maiorca, top. + -ino]

Minorquino

adj.

Pertencente ou relativo à ilha de Minorca, uma das ilhas Baleares, pertencentes a Espanha.

s. m.

O natural ou habitante de Minorca.

Ibicenco

adj. e s.

(1) Pertencente ou relativo à ilha de Eivissa (Ibiza), uma das ilhas Baleares.

(2) Habitante ou natural dessa ilha.

Valenciano

adj. e s. m.

(1) Pertencente ou relativo a Valência, capital da Comunidade Autónoma do mesmo nome (Espanha).

(2) Natural ou habitante de Valência.
[de Valência, top. -ano]

A primeira contradición que hai que salientar destas definicións é que o *maiorquino* non é a «variedade de catalán falado n[a]s illas», senón a variedade falada na illa de Mallorca. É certo que desde a Península se adoita empregar popularmente o termo *mallorquí* para referirse ao catalán de calquera das illas, mais non é o sentido co que emprega este termo a lingüística nin o que debe aparecer nun dicionario. A segunda das contradicións vén dada pola ideoloxía que manifesta o propio dicionario Estraviz. Se, tal como puidemos ver, na definición de *catalán* aparece «[p]ertencente ou relativo à Catalunha, territorio localizado na Europa cuja capital é Barcelona» e «[l]íngua românica falada nos Países Catalães», non parece o máis coherente que na definición de *minorquino* se diga que a illa de Menorca é «uma das ilhas Baleares, pertencentes a Espanha», cando o termo *Países Cataláns* xa abrangue esta illa, como abrangue tamén a «Comunidade Autónoma [de Valência] (...) (Espanha)», aínda que non sexa este o seu nome (§ 4.3).

E, indo ao que máis nos interesa, non se inclúe a definición relativa á variedade da lingua catalá falada nesta illa como tampouco se fai coa illa de Eivisa, evidentemente a causa de incluír todas as variedades insulares dentro do *maiorquino*. Se cadra sería máis axustado, como fan outros dicionarios, incluír o catalán de todas as illas na entrada de *baleár*, termo que si que se emprega na lingüística (a carón de *baleárico*) para referirse ao catalán das illas, mais tampouco lle dá este tratamento o Estraviz:

Baleár²
adj. e s.
Habitante ou natural das ilhas Baleares.

Outra entrada que non cadra coa liña da obra é *ibicenco*. O Estraviz adoita empregar o nome (galego)portugués dos topónimos que teñan tradición, como fai con *Maiorca* ou *Minorca*. Con

Eivisa non actúa así e cita o nome da illa primeiro en catalán e entre paréntese en (galego)portugués, o que non concorda co criterio xeral do dicionario. Cómpre engadir que a entrada *maiorquino* da edición en papel de 1995 do Estraviz non contén a acepción relativa á variedade da lingua, e que *menorquino* non aparece. Ademais, tanto nesta edición en papel coma na electrónica actual non se recolle a palabra *rosellonés*.

É tamén estraña a supresión, na versión electrónica do dicionario, da acepción correspondente á lingua da entrada *valenciano*, que si recollía a anterior edición en papel, aínda que o fíxese cos topónimos ambiguos de *Valenza*, *Castellón* e *Alicante*: «(3) Variedade do idioma catalán occidental, falado en Valenza, Castellón e Alicante [de *Valenza*, Top.]». Ambiguos porque, como xa dixemos, se confunde o da cidade co das respectivas provincias homónimas, ao tempo que volve ser contradictorio ter en conta unidades provinciais nun dicionario que evita inscribir as realidades lingüísticas dentro do marco estrito do Estado español.

5.2. Gran Diccionario Xerais da Lingua (GDXL)

Na transcripción das entradas do GDXL prescindimos da indicación fonética, da etimoloxía e daquelas acepcións que non teñan interese para este traballo. As que cómpre analizar son as seguintes:

BALEAR¹ [...] *s.m.* 5. Variedade lingüística do catalán que se fala nas illas Baleares [e que comprende os dialectos mallorquín (sic), menorquín (sic) e eivisenco].

MALLORQUINO –A *adx.* 1. Relativo ou pertencente a Mallorca (Illas Baleares) ou ós seus habitantes. [...] // *s.m.* 4. Variedade dialectal do catalán falada en Mallorca.

MENORQUINO –A *adx.* 1. Relativo ou pertencente a Menorca (Baleares) ou ós seus habitantes. [...] // *s.m.* 4. Modalidade de catalán falado en Menorca.

EIVISENCO –A 1. Relativo ou pertencente a Eivisa, unha das illas Baleares, ou ós seus habitantes. [...] // *s.m.* 4. Modalidade da lingua catalá falada nas illas Baleares de Eivisa e Formentera.

VALENCIANO –A *adx.* 1. Pertencente ou relativo a Valencia, ó País Valenciano ou ós seus habitantes. [...] // *s.m.* 7. Modalidade do idioma catalán falada no País Valenciano.

ROSELLONÉS –ESA *adx.* 1. Relativo ou pertencente ó Rosellón (rexión do extremo SE de Francia) ou ós seus habitantes [...] // *s.m.* 4. Lingua catalá setentrional.

En primeiro lugar, e acertadamente, o GDXL recolle dentro de *balear* o significado correspondente á variedade lingüística común ás illas, coa indicación dos seus subdialectos (na que hai dous erros: **mallorquín* debéra ser *mallorquino* e **menorquín*, *menorquino*; ademais, ambas as palabras erróneas están recollidas como barbarismos no propio dicionario e dirixen o usuario cara ás correspondentes válidas). En canto aos subdialectos do catalán balear, aparecen algunhas diferenzas de redacción en cadansúa entrada mais que non afectan a comprensión nin conteñen imprecisión ningunha. O único que cabería uniformizar, quizais, é o nome das Baleares, que aparece dentro da entrada *mallorquino* entre paréntese cos dous elementos no topónimo en maiúscula, co que se entende que é o nome da comunidade autónoma (na primeira edición -2001- figuraba «Relativo ou pertencente a Mallorca, illa mediterránea»), dentro de *menorquino* só co nome propio do arquipélago prescindindo do xenérico *illas e*, no último caso, en *eivisenco*, coa fórmula «unha das illas Baleares», co nome común en minúscula porque está empregado en sentido xenérico como termo xeográfico e non formando parte dun topónimo composto. Ben é certo que deixándoo tal como aparece no dicionario tamén se lle poden dar pistas ao lector de como cómpre escribir a secuencia *Illas Baleares* segundo o uso concreto de cada momento, mais tamén cabe a posibilidade de que un lector non consulte e compare as tres entradas.

No que respecta a *valenciano*, xa vimos ao comentar a definición de *catalán* no apartado 4.4 que, se naquela se empregaba *Valencia* en sentido global, dentro da entrada *valenciano* distínguese o topónimo referido á cidade ou á provincia do xenérico *País Valenciano*, moito máis útil. Cómpre dicir que na

anterior edición aínda se especificaba máis, xa que aparecía «pertencente ou relativo á cidade e provincia de Valencia», fórmula que, aínda que se podería mellorar introducindo a conxunción disxuntiva *ou* entre “cidade” e “provincia” en vez da copulativa, acrecentaba un dato que podía ser útil e que desaparece na edición actual. Tamén houbo un cambio da primeira á segunda edición dentro da definición de *rosellonés*, dado que mentres na anterior aparecía «[n]ome con que se coñece habitualmente o catalán setentrional», na do 2001 cambiouse para «[l]íngua catalá setentrional». O cambio debeu ser debido á vontade de eliminar expresións do tipo “nome con que...” do corpo das definicións, mais o resultado non é demasiado afortunado. Sería mellor empregar algunha das fórmulas con que están definidas as outras variantes da lingua (§ 8.4).

5.3. *Dicionario de Galego (Ir Indo)*

O Ir Indo recolle o mesmo número de entradas có GDXL:

balear

< *topónimo Balears*

11 *adx* Relativo ou pertencente ás Illes Balears, aos seus habitantes ou a [sic] súa lingua.

12 Natural ou habitante das Illes Balears.

2 m **LING** Variedade insular do catalán que se fala nas Illes Balears e abrangue o mallorquino, o menorquino e o eivisenco.

mallorquino -na

< *topónimo Mallorca*

1 *adx* Relativo ou pertencente a Mallorca ou aos seus habitantes

2 s Natural ou habitante de Mallorca.

3 s m **LING** Modalidade de catalán, subdialecto do catalán insular ou balear.

menorquino -na

< *antropónimo Menorca*

1 *adx* Relativo ou pertencente a Menorca ou aos seus habitantes.

2 s Natural ou habitante de Menorca.

3 s m **LING** Modalidade do catalán, subdialecto do catalán insular ou balear.

eivisenco -ca

1 *adx* Relativo ou pertencente a Eivissa ou aos seus habitantes.

2 s Natural ou habitante de Eivissa.

valenciano -na

< *topónimo Valencia*

1 *adx* Relativo ou pertencente a València, á Comunitat Valenciana, aos seus habitantes ou á variedade meridional do catalán.

2 s Natural ou habitante de València ou da Comunitat Valenciana.

3 s m **LING** Variedade lingüística do catalán que se fala na Comunitat Valenciana.

rosellonés

1 *adx* Relativo ou pertencente a Rosellón ou aos seus habitantes.

2 s Natural ou habitante de Rosellón.

Sobre a primeira, só hai que destacar que á diferenza dos outros é o único que recolle o sentido relativo á lingua dos habitantes das Balears dentro do adxectivo *balear*: «Relativo ou pertencente ás Illes Balears, aos seus habitantes ou [á] súa lingua». A definición do substantivo, que é moi semellante á do GDXL, introduce o concepto «[v]ariedade *insular* do catalán», aínda que a diferenza do anterior dicionario non fala do mallorquino, do menorquino e do eivisenco como subdialectos dunha variedade superior, unha indicación que pode ser moi útil para comprender a xerarquía entre os distintos dialectos da lingua (e que é máis precisa cá expresión «e abrangue o» usada polo Ir Indo).

Sobre *mallorquino* e *menorquino* non hai nada que destacar, son dúas boas definicións (polo que parece papeletizadas do GDLC) que tamén marcan a xerarquía entre variedades diatópicas; tan só habería que advertir do erro -involuntario, como parece evidente- de considerar *Menorca* un antropónimo. Mais, habendo como hai dúas definicións moi correctas como estas, por que non aparece a acepción relativa á lingua dentro de *eivisenco* nin de *rosellonés*? Tamén hai que facer notar que o topónimo

Rosellón sempre vai acompañado do artigo, ao contrario de como aparece neste dicionario.

Finalmente, en canto a *valenciano*, bótase de ver que na súa definición se comete o mesmo erro ca no do GDXL: mentres que na definición de *catalán* se fala de *València* co sentido xenérico de País Valenciano, dentro da definición de *valenciano* distínguese entre a cidade (ou provincia) e a *Comunitat Valenciana*, topónimo que non volveremos comentar. Todo fai sospeitar que o Ir Indo se baseou no GDXL para elaborar esta definición e, ao cambiar *País Valenciano* por *Comunitat Valenciana* non se reparou nesta incoherencia. No que mellora o Ir Indo é na adición da expresión «variedade meridional do catalán», dando unha información que lle pode ser útil ao lector. Por último só cómpre lembrar que *alguerés* non ten entrada no dicionario (como tampouco a ten en ningún dos outros), aínda que si que se usa este termo ao falar das variedades da lingua dentro da entrada *catalán* (§ 4.5).

5.4. Gran Dicionario Século21 da Lingua Galega

O Século21 recolle as mesmas seis entradas cós dous dicionarios anteriores:

balear² [...] 3. *m.* Variedade da lingua catalá que se fala nas illas Baleares.

eivisenco –a (de *Eivisa*, topónimo) *s.* 1. Natural ou habitante de Eivisa (nas illas Baleares). 2. *adx.* Propio, pertencente ou relativo a Eivisa e aos seus habitantes.

mallorquino –a (de *Mallorca*, topónimo) *s.* 1. Natural ou habitante de Mallorca. 2. *adx.* Propio, pertencente ou relativo a Mallorca e aos seus habitantes.

menorquino –a (de *Menorca*, topónimo) *s.* 1. Natural ou habitante de Menorca. 2. *adx.* Propio, pertencente ou relativo a Menorca e aos seus habitantes.

rosellonés –esa (do *Rosellón*, topónimo + suf. *-és*, que indica procedencia, orixe ou pertenza) s. 1. Natural ou habitante do Rosellón, rexión histórica do sur de Francia. 2. *adx.* Propio, pertencente ou relativo ao Rosellón e aos seus habitantes.

valenciano –ana (de *Valencia*, topónimo + suf. *-ano*, que indica orixe en, procedencia de ou pertenza e) s. 1. Natural ou habitante de Valencia. 2. *m.* Variedade da lingua catalá falada na comunidade de Valencia. 3. *adx.* Propio, pertencente ou relativo a Valencia e aos seus habitantes.

Sorprendentemente, malia ser o último dos dicionarios de referencia da lingua galega (2005), a variedade insular do catalán aparece dentro da entrada *balear*, mais non incorpora as acepcións correspondentes á lingua catalá para ningún dos xentilicios das illas Baleares, como tampouco o fai dentro da entrada correspondente ao Rosellón. Alén deste baleiro inescusable, hai que facer tamén algunhas precisións. Dunha banda, o Século 21 non sitúa dentro das Baleares as illas de Mallorca e Menorca, e faino en cambio coa illa de Eivisa. A pesar de esta illa formar parte do arquipélago das Baleares e, evidentemente, da Comunidade autónoma das Illas Baleares, non ten sentido que sexa a única que se considera (no dicionario) balear, xa que Eivisa e Formentera, chamadas *pitiúsas* (*pitiüses* en catalán) foron desde sempre diferenciadas xeográfica e historicamente das illas propiamente baleares, que son Mallorca e Menorca. Dito doutro xeito, tería sentido afirmar que é balear se se dixese o mesmo das outras illas, mais non cando soamente se aplica esta indicación xeográfica para a illa de Eivisa.

Sobre o Rosellón, é certo que é unha «rexión histórica do sur de Francia» mais, dado que é unha parte do Principado de Cataluña (aínda que sempre gozou dunha unidade e entidade propias) que foi cedida por Felipe IV de Castela a Lois XIV de Francia en 1659, quizais sería máis axeitada, xa que se fala de historia, unha expresión do tipo “rexión do sur de Francia historicamente ligada a Cataluña”. E conviría tamén considerar a posibilidade de introducir o topónimo Cataluña do Norte, que se emprega desde principios do s. XX para designar a parte de Cataluña administrada polo Estado francés.

De feito, este nome triunfou a banda e banda dos Pireneos e mesmo non é estraño que os cataláns da Cataluña do Norte se refiran así (*Catalunya del Nord* ou, simplemente, *Catalunya Nord*) á súa parte de país e, por oposición, chamen ao resto do Principado *Catalunya del Sud*. O uso deste topónimo, ademais, evita a confusión coa comarca do Rosellón, que é unha das que integran (xunto coa Cerdeña, dividida entre os dous estados, o Capcir, o Conflent, o Vallespir e a Fenolleda) a Cataluña do Norte, co que permite indicar con máis precisión o conxunto do territorio catalán que non está baixo administración española, e non tan só unha parte del. O feito de chamármollos *rosellonés* á variedade lingüística propia da Cataluña do Norte responde ao feito de o Rosellón ser a comarca máis importante cuxa capital é Perpiñá, polo que se adoitou referirse ao todo o territorio, por extensión, co nome da súa comarca principal (e tamén por mor da importancia do antigo condado homónimo).

Sobre *valenciano* hai que recuncar na mesma explicación: se xa non é adecuado empregar *Valencia* en exclusiva, porque leva a confusións, é aínda máis estraño o uso do termo «comunidade de Valencia», xa que Valencia, nin a provincia nin a cidade, non está constituída en ningunha comunidade. Deberíase empregar *Comunidade Valenciana*, no peor dos casos, ou *País Valenciano*, como xa recomendei (§ 4.3).

6. Os territorios esquecidos: a franxa aragonesa e El Carxe

Unha omisión gravísima da totalidade dos dicionarios consultados é a dos territorios catalanfalantes de Aragón e de Murcia. O único dicionario que pode ter desculpa é o Estraviz, grazas ao uso do topónimo xenérico *Países Catalães*, aínda que xa analizamos no apartado correspondente (4.2) os seus inconvenientes.

Recuperando o que fomos dicindo, se un dicionario usa na definición de *catalán* a expresión “lingua falada en”, ten que indicar todos os territorios onde se fala a lingua, e non soamente algúns por razóns que poden ir desde o esquecemento, ata o

medo de recibir críticas ou de abrir un conflito con sectores contrarios á lingua catalá, sendo o primeiro destes motivos o menos probable e chegando, quen sabe, á ignorancia. O peor do caso é que ningún dos catro dicionarios que detallan os territorios (DRAG, GDXL, Ir Indo e Século21) inclúe a zona aragonesa e murciana de fala catalá.

O primeiro dos territorios esquecidos é a zona catalanfalante de Aragón, chamada habitualmente *La Franja*, que se estende polas súas comarcas orientais, limítrofes con Cataluña. Estas terras pertencen ao subdialecto noroccidental do catalán, que se estende pola metade oeste do Principado de Cataluña e por esta franxa aragonesa de lingua catalá. A fala destas comarcas non se considera unha variante específica, senón que se integra nos principais subdialectos noroccidentais. Vexamos, en negriña, cales son estas comarcas dentro do conxunto do catalán noroccidental:

«El català nord-occidental comprèn la **Ribagorça** [repartida entre Cataluña e Aragón], el Pallars, Andorra, l'Alt Urgell, la **Llitera**, la Noguera, la meitat occidental del Solsonès, la Segarra, l'Urgell, el Segrià, el **Baix Cinca**, les Garrigues i el Priorat. La faixa compresa per la Terra Alta, el **Matarranya**, el Baix Ebre i el Montsià pot considerar-se, *grosso modo*, com a zona de transició cap al valencià; participen en certa manera daquest caràcter els Ports de Morella, l'Alcalatén i el Maestrat, amb isoglosses de traçat variable. La pertinença del territori a tres demarcacions politicoadministratives (Andorra, regió autonòmica d'Aragó, Generalitat de Catalunya) pot explicar algunes diferències dialectals.» (Veny 2002: 86)

Se baixamos cara ao sur dos Países Cataláns atopamos o segundo dos territorios esquecidos: El Carxe, unha pequena zona do norte da Rexión de Murcia que recibe o nome dunha entidade de poboación do municipio de Iecla chamada Carxe ou Raspai (oficialmente, *Raspay*). Esta zona repártese entre os municipios de Iecla, Jumella e Favarella (oficialmente, *Yecla*, *Jumilla* e *Abanilla*) e comprende 21 núcleos de poboación catalanfalantes que están máis preto da vila alacantina de El Pi-

nós -na comarca de El Vinalopó Mitjà- ca das súas capitais municipais (Veny 2002: 108).

Actualmente, desde xa hai algún tempo, El Carxe sofre unha sangría demográfica que fai que mesmo algúns dos seus núcleos non teñan poboación permanente, e que a que hai sexa de arredor dun milleiro de persoas. De feito, foi xa unha despoboación a que motivou que hoxe se fale catalán alí, xa que esta zona quedou case deshabitada pola expulsión dos mouriscos no s. XVII e foi repoboada por labregos dos municipios catalanfalantes máis cercanos durante o s. XIX, unha migración que se acentuou a finais dese século por mor da crise da filoxera:

«[E]l domini lingüístic del català penetra (lleument) en terres murcianas: en concret, a la demarcació dels “Altiplans del Carxe” (arran d’una colonització agrària bastant recent)». (Gargallo Gil 1994: 182)

Para concretar o que acabamos de dicir, tanto se se emprega a expresión “lingua falada en” coma a de “lingua cooficial/oficial en”, hai que incluír El Carxe e mais as comarcas aragonesas de lingua catalá, sexa para dicir que son territorios onde se fala, sexa para indicar os territorios onde non é oficial a pesar de ser a lingua propia.

7. Conclusións

Con todo o exposto ata agora, vese a necesidade de mellar as definicións correspondentes á entrada *gallec* dos dicionarios cataláns, e a *catalán* dos dicionarios galegos, xunto coas correspondentes aos outros glotónimos desta última lingua. Tamén se comproba que os erros e as imprecisións afectan tanto aos dicionarios cataláns coma aos galegos, e que non podemos extrapolar unha mellor comprensión sociolingüística nun sentido ou noutro. Tamén hai que ter en conta que a realidade lingüística do catalán é máis complexa (social e territorialmente) cá galega, pero que o feito de esta ser máis fácil de comprender

(menos diversidade territorial, poboación máis homoxénea...) non garante tampouco que se lle dea un tratamento axeitado nos dicionarios cataláns. Demóstrase así, e aínda que só sexa nun aspecto moi concreto, a tradución nas obras lexicográficas do descoñecemento recíproco entre as culturas galega e catalá.

A mellora destas definicións, pois, pode ser unha pequena contribución cara ao mellor coñecemento mutuo desde unha obra privilexiada como o dicionario, de xeito que se evite que os erros que haxa poidan chegar a ter forza de lei e sexan interpretados como datos válidos que os usuarios, nomeadamente os estudantes, poidan reproducir. É certo, porén, que cumprirían outros estudos cruzados (por exemplo, as definicións de *espanhol* nos dicionarios portugueses e de *portugués* nos dicionarios españois) para corroborar se estas imprecisións son xeneralizables á descrición de calquera lingua ou se realmente afectan máis as das culturas cunhas relacións non normalizadas -ao estaren mediatizadas por unha supracultura alóctona- co resto do mundo. Tamén cómpre termos en conta que detrás dunha lingua interveñen compoñentes sociais, ideolóxicas, políticas e mesmo científicas distintas que a fan ser susceptible, a diferenza das entidades físicas, de recibir interpretacións e explicacións varias, polo que non e doado, sexa como for a realidade social e política na que se inscribe a lingua, dar no albo dunha definición que a describa impecablemente.

Se falamos de *mellorar* as definicións é porque hai que aproveitar o traballo feito e partir das entradas analizadas aquí para tirar delas todo aquilo que se considere oportuno; por iso propomos, no apartado seguinte, unha definición da acepción relativa á lingua de cada un dos termos que foron obxecto deste estudo. Definicións que deberán ser, evidentemente, analizadas e estarán sempre expostas ás críticas e ás propostas de mellora que calquera especialista ou usuario poida achar, mais que pretenden ser sólidas de abondo como para podelas incorporar ás revisións ou redaccións das obras lexicográficas, e queren contribuir, en definitiva, á normalización da corrente de coñecemento que flúe entre as nosas linguas e as nosas culturas.

8. *Proposta de definicións*

Dado que ao longo do traballo xa expresamos varias opinións sobre a forma de presentaren as definicións os dicionarios, neste apartado limitáremos a propor unha definición para a acepción relativa á lingua, sen entrarmos en aspectos da microestrutura, como poden ser as marcas de especialización ou a orde das acepcións, que son agora secundarios e dependen de cada dicionario. Si que imos comentar, porén, algúns criterios ideolóxicos e filolóxicos que teremos en conta á hora de confeccionar as definicións.

8.1. *Lingua propia de en vez de lingua falada en*

Xa introducimos no apartado 4.5 a problemática da fórmula “lingua falada en”, usada por case todos os dicionarios analizados, e a de “lingua (co)oficial en” que emprega o Ir Indo. Esta última é moi comprometida: tal como dixemos, o Ir Indo comete o erro de indicar onde é (co)oficial o catalán mais sen dicir en que territorios non é oficial a pesar de ser lingua propia (§ 6), e tamén quedou demostrado que é unha fórmula exposta de máis aos cambios iuslingüísticos que poidan acontecer. Doutra banda, a expresión “lingua falada en” é demasiado inexacta; é ben certo, por exemplo, que o galego é unha lingua falada en Galicia, mais tampouco sería falso afirmar que o galego é unha lingua falada na Arxentina ou en Barcelona.

Por que, a excepción do Albertí (§ 3.3) ningún dicionario emprega a expresión “lingua propia de”? Unha lingua pódese falar en moitos lugares, pode estar prohibida, en situación de alegalidade ou ser oficial, mais toda lingua é propia dun territorio. Como di o lingüista Jesús Tuson, co seu característico humor didáctico:

«Ben mirades les coses, i com que les llengües no són parlades per esperits purs que vagaregen pels espais intergalàctics, caldrà entendre que una llengua és d’algun lloc: normalment, del lloc

on viu, de maneira estable, la població que parla d'aquella manera.» (Tuson 2004: 17)

Ademais, que unha lingua sexa propia dun territorio non implica que sexa a única histórica daquel lugar nin que nese territorio non poidan convivir moitas outras linguas. Polo tanto, propomos obviar as polémicas bizantinas que usaron e seguen a usar as linguas *propias* como armas (políticas) para recuperar o concepto *lingua propria*, máis exacto cós anteriores e que permite introducir excepcións que non acepta, polo propio sentido da expresión, a fórmula “lingua falada en”.

8.2. Proposta de definición de catalán

Ademais de empregarmos o termo *lingua propria*, na proposta de definición de *catalán* -aínda a risco de alongala ou tornala un chisco enciclopédica- optaremos por indicar a filiación lingüística do catalán (segundo o modelo do GDXL), polo emprego do topónimo Países Cataláns co detalle dos territorios que os integran e a especificación dos casos nos que un territorio non sexa integramente de fala catalá, a excepción do Rosellón.

Sobre este último punto, parécenos importante que nun dicionario se explicita tanto que o Val de Arán, en Cataluña, non é catalanfalante (aínda que os seus habitantes poidan falar en catalán), coma que se esclareza que boa parte do País Valenciano é de fala castelá. E é que, efectivamente, o Val de Arán, secularmente illado do resto de Cataluña por montañas de case 3000 m., pertence ao dominio da lingua occitana -e, concretamente, á variante gascona-, chamada *aranés* no val:

«La frontera septentrional del català nord-occidental segueix, des de l'extremitat oriental d'Andorra, el límit polític amb França, però en arribar a la Vall d'Aran, la línia fronterera baixa i encercla aquesta vall, deixant-la fora del domini, car aquesta ja pertany al domini gascó» (Veny 2002: 86)

Non é soamente a vontade de non inscribir, aínda que sexa implicitamente, o Val de Arán ao dominio da lingua catalá, senón que ademais cómpre termos en conta que os araneses

teñen un sentimento identitario e unha historia que os individualiza respecto do resto do Principado de Cataluña, diferenza que mesmo está recoñecida no punto 2 do artigo 11 (“Arán”) do Estatuto de autonomía de Cataluña do ano 2006:

«Os cidadáns de Cataluña e as súas institucións políticas recoñecen Arán como unha realidade occitana, dotada de identidade cultural, histórica, xeográfica e lingüística, defendida polos araneses ao longo dos séculos. Este estatuto recoñece, ampara e respecta esta singularidade e recoñece Arán como entidade territorial singular dentro de Cataluña, a cal é obxecto dunha particular protección por medio dun réxime xurídico especial».

Ao seguir este criterio co Val de Arán, parecería o máis coherente facer o mesmo coa Cataluña do Norte e indicar que toda ela é catalanfalante agás a comarca da Fenolleda:

«Amb els noms de *català septentrional* o *rossellonès* coneixem els parlars de les comarques nord-catalanes del Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya i Capcir, que corresponen a l’antic bisbat d’Elna, sense comptar-hi la Fenolleda ni el País de Sornia que són ja de parla occitana[.].» (Alegre 1991: 71)

O problema é que, así como o Val de Arán é unha realidade coñecida para moitas persoas (é un centro turístico importante), non se pode dicir o mesmo da Cataluña do Norte e, polo tanto, menos aínda da comarca da Fenolleda. Así as cousas, introducirmos na definición unha frase do tipo “lingua propia [...] da Cataluña do Norte (agás a comarca da Fenolleda, occitanófono)” poderíalle non dicir nada ao lector e se cadra contribuiría a alongar a definición de máis cun dato, non diremos irrelevante, porque non o é, mais si prescindible. É evidente que esta opción é persoal e pode entrar en contradición con algúns outros criterios adoptados ao longo do traballo, mais pensamos que queda xustificada de abondo.

Finalmente, consideramos moi importante dar a coñecer a realidade lingüística do País Valenciano, inicialmente bilingüe aragonés-catalán e hoxe bilingüe castelán-catalán, cunha liña

divisoria que -facendo unha xeneralización- se estende de norte a sur e parte en dúas metades lingüísticas o seu territorio, polo que é dicir moi pouco afirmar simplemente que o catalán é lingua propia do País Valenciano:

«El català meridional, anomenat habitualment *valencià*, es parla a les comarques dels Ports de Morella, Alt i Baix Maestrat, Plana de Castelló (demarcació de Castelló), Camp de Morvedre, Camp de Túria, l'Horta, Ribera Alta i Baixa (València) i Alcoià, Comtat, Costera, Marina Alta, Safor i Vall d'Albaida (demarcació de Xàtiva) i Alacantí, Baix Vinalopó, Marina Baixa i Valls del Vinalopó (Alacant) [...] S'estén, doncs per la major part de l'antic "Regne de València», **concretament abraça les comarques més properes a la costa mediterrània**⁷. La resta del territori no és, ni ha estat mai, de parla catalana, perquè fou repoblat per aragonesos i castellans. Amb la progressiva expansió de Castella, l'estructura lingüística inicial es va modificar fins a l'estatus actual.» (Alegre 1991: 195)

Xa advertimos que considerar todas estas puntualizacións pode alongar a definición algo máis do que é habitual, mais pensamos que son necesarias e, doutra banda, non é menos necesaria a normalización das nosas relacións culturais, un proceso do que non pode quedar exento o dicionario. Con todo o dito, a proposta de definición é a seguinte:

CATALÁN: Lingua románica, con trazos comúns ás linguas iberorrománicas e galorrománicas, propia de Cataluña (agás do Val de Arán, occitanófono), da Cataluña do Norte, de Andorra, das Illas Baleares, da franxa de comarcas aragonesas limítrofes con Cataluña, da metade oriental do País Valenciano, da comarca murciana de El Carxe e da cidade sarda de L'Alguer [territorios que tamén se denominan, no seu conxunto, Países Cataláns].

⁷ A negraña é nosa.

8.3. *Propostas de definicións dos nomes das variedades da lingua catalá*

As variedades da lingua catalá que deben aparecer definidas son as seguintes: *rosellonés, balear, menorquino, mallorquino, eivisenco, valenciano e alguerés*. Xa fomos comentando dentro do apartado 5 como deberían ser estas definicións, polo que pasamos directamente a facer as propostas correspondentes. Repárese que, coherentemente co expresado no punto 5.4, usamos o topónimo Cataluña do Norte en vez do tamén tradicional, aínda que equívoco, Rosellón.

ROSELLONÉS: variedade lingüística do catalán propia da Cataluña do Norte.

BALEAR: conxunto do catalán insular, que abrangue o mallorquino, o menorquino e o eivisenco.

MEJORQUINO: variedade lingüística do catalán insular ou balear propia da illa de Menorca.

MALLORQUINO: variedade lingüística do catalán insular ou balear propia da illa de Mallorca.

EIVISENCO: variedade lingüística do catalán insular ou balear propia das illas de Eivisa e Formentera.

VALENCIANO: variedade lingüística do catalán propia do País Valenciano.

ALGUERÉS: variedade lingüística do catalán propia da cidade sarda de L'Alguer.

8.4. *Proposta de definición de gallec*

Antes de pasar á proposta de definición de *gallec* para os dicionarios cataláns convén facer unha reflexión sobre os territorios que hai que adscribir ao seu dominio lingüístico. Alén dos límites da actual comunidade autónoma, o galego traspasa as fronteiras de Galicia e adéntrase en Zamora, en León e no Principado de Asturias. Neste último caso, as polémicas xiran arredor da consideración das falas eonaviegas como galego, como asturiano (só por grupos pouco iniciados na filoloxía) ou como unha fala de transición entre as dúas linguas que constitúe unha unidade á parte e que se adoita coñecer polo ambiguo nome de “a fala”:

«A filoloxía gallega vén clasificando a fala del Navia-Eo como “gallego”, partindo sempre d’un concepto unde se mezcra, ben veces, consideracións filolóxicas y afáis políticos. D’este xeito falan de “galego exterior” ou “galego de Asturias” pra referirse á realidá llingüística del Navia-Eo [...] En conclusión, a zona é un exemplo claro de *continuum* dialectal. Ese feito llingüístico -qu’el territorio tía atravesao por tantas isoglosas y se mezcra nel trazas asturianas y gallegas, ademáis de características propias-, esplica a situación sociolingüística actual del Navia-eo, unde os seus falantes tein conciencia d’usar úa variedá llingüística con úa personalidá ben marcada, diferente del gallego y del asturiano, al tempo qu’aparecida a entrambas llinguas. Esta realidá amóstrase tamén en análisis de carácter pragmático que reflexan a crencia xeneralizada dos falantes eonaviegos, inequívocamente situaos na idea da súa particularidá llingüística[.]» (ALLA 2006: 28-33)

É ben certo que a división entre linguas é, fundamentalmente, política, mais non só entre galego e asturiano, senón entre calquera lingua do mundo. Tamén é verdade que «a zona [eonaviega] é un exemplo claro de *continuum* dialectal», mais é que todo o norte da península Ibérica, coas súas falas constitutivas, é un exemplo clarísimo de *continuum* lingüístico que non se dá nas zonas onde as linguas foron exportadas por mor de conquistas e repoboacións, onde as fronteiras entre unhas e outras son claras e abruptas. Ora ben, na nosa tradición sempre se adscriben cada unha das variedades concretas do norte da península a unha ou a outra lingua, e xeralmente as polémicas danse nos casos de enclaves linguisticoadministrativos (Gargallo 2009: 31) con falas ou dialectos que poderíamos inserir nun dominio lingüístico que non é o oficial no propio enclave (o parangón do galego eonaviego podería ser o benasqués, na Ribagorza - Aragón-).

Dito doutro xeito: se a zona eonaviega estivese dentro dos límites administrativos da Comunidade autónoma de Galicia, preocuparíase alguén, ademais dos lingüistas, da adscrición da súa variedade lingüística? Probablemente, non, e chamaríasele *galego* desacomplexadamente e non *fala*. En resumo, dado que a

maioría da tradición filolóxica adscribe o dialecto eonaviego ao suprasistema da lingua galega (e así aparece na tradición lexicográfica catalá), pódese afirmar sen reticencias que o galego é a lingua propia da parte de Asturias comprendida entre os ríos Navia e Eo, do mesmo xeito que poderemos dicir que é propia dunha parte de León e dunha parte de Zamora (esta situación ten o seu paralelismo no Val de Arán ou na metade occidental do País Valenciano, onde non hai que ter problema ningún á hora de afirmar que as linguas propias destes lugares son, respectivamente, o occitano e o castelán -evidentemente, o problema sempre xorde cando a lingua *propia* é outra distinta á oficial en todo o Estado español).

A seguinte reflexión cómpre facela verbo da conveniencia de incluír a variedade lingüística de San Martín de Trevello, das Ellas e de Valverde do Fresno (Cáceres) dentro do dominio lingüístico do galego. Se facemos estas consideracións é porque calquera lector atento se podería preguntar por que incluímos o alguerés dentro do dominio lingüístico do catalán e non facemos o mesmo coa *fala* dos “Tres Lugaris”, máis aínda cando se chegou a alcumar a realidade lingüística destas vilas estremeñas como L’Alguer galego (Fernández Rei, 2000). Para empezar, mentres que a comunidade científica ten claro que o que se fala na cidade sarda é catalán (coa evolución lóxica do paso do tempo e as influencias do sardo e do italiano), non está tan claro que o que se fala no val do Ellas sexa, *simplemente*, galego.

Polo de agora está aceptado que os colonos do val do Ellas eran galegos chegados en tempos de Afonso VIII -segundo a cronoloxía do reino de León e non a do reino de Castela- e que o idioma que levaron se mantivo porque nas tres vilas de nova fundación os seus habitantes non tiveron nunca a necesidade de cambiar de lingua, e os repoboadores posteriores tiveron que adaptarse a ela (Domené 2008). Para Costas esta lingua é, «consequentemente, o resultado dun galego antigo implantado neste val no século XIII que perdeu todo contacto co territorio orixinario e camiñou setecentos anos por libre». Este lingüista é quizais o máis ousado á hora de mostrarse convencido da «“galegitude” innegable destas falas, galegitude por orixe e

galegitude de as compararmos cos resultados actuais das variedades galegas do sueste do noso dominio lingüístico», engadindo, ademais, a respecto do léxico do val, que é «básica e fundamentalmente galego. E quen di galego di tamén galego-portugués» (2000: 295-307).

Salvador Plans, filólogo extremeño, reconece a «base gallega» desta fala, «anterior a la separación entre gallego y portugués en el siglo XIV, a la que se han ido uniendo progresivamente elementos leoneses, castellanos, de los dialectos portugueses circunvecinos, etc.», aínda que non sexa adecuado identificar sincronicamente o que se fala hoxe no val do Ellas co galego actual: «El error muchas veces ha consistido en sustentar con ideas apriorísticas una base comparativa entre la actual situación y la del gallego estandarizado del siglo XX.» (2003: 22). Este criterio sincrónico parece que é o que seguiron outros como, por exemplo, Francisco Fernández Rei para posicionarse sobre a adscrición da *fala* do val do Ellas:

«En Galicia uso sempre a denominación “galego” de Cáceres -coa palabra galego entre comiñas ou entre aspas-, e non “portugués” de Cáceres porque da xa abundante bibliografía existente parece claro que estas falas, pertencentes sen dúbida ningunha ó tronco galaico-portugués, lingüisticamente teñen moito máis que ver coas falas galegas (e portuguesas septentrionais) que co portugués estándar (e falares portugueses veciños)». (Fernández Rei, 2000)

Unha das voces máis conciliadoras é a de José Enrique Gargallo, romanista da Universitat de Barcelona, que achega un matiz á cuestión e adscribe o enclave dos Tres Lugaris á zona romance consecutiva e considera que o feito de esta fala ter maior afinidade «con el romance gallego (constitutivo) que con el vecino portugués dialectal (consecutivo)» non é obstáculo «para clasificar la fala de los tres lugares como parte del conjunto gallego-portugués peninsular», ao tempo que nos dá a clave para responder á pregunta de se a *fala* é portugués ou galego (Gargallo 2007: 34):

«A la pregunta de si la *fala* es portugués o gallego creo adecuado responder que gallego-portugués, aun si se puede conceder que probablemente algo más “gallego” que portugués. Pero, en cualquier caso, no gallego sin más. Gallego-portugués tiznado de (viejos) leonesismos y cada vez más influido por la lengua-techo castellana.»

Ademais, Gargallo alerta da contradición que supón definir a *fala* como galego “sen máis”:

«La fuerza de la costumbre ha arraigado en Galicia desde hace ya años la idea de que estas hablas se adscriben al gallego por razones históricas de colonización medieval. Razones que harían también “gallego” al portugués, de acuerdo con un reintegracionismo consecuente (del gallego al portugués o de este al gallego)». (Gargallo 2009: 38)

Esta *fala* dos Tres Lugaris, do val do Ellas ou de Xálima, sería, en definitiva, unha terceira póla do antigo galegoportugués, opción que é, nesta altura, a máis aceptada entre os lingüistas, tanto os de fóra de Galicia coma os propios galegos:

«[V]alverdeiro, lagarteiro e mañego son a terceira póla [do gallego-portugués], pero unha póla que arrinca desde o antigo gallego». (Costas 2000: 307)

«Da medieval lingua *abstand* galaico-portuguesa [...] proceden dúas modernas linguas *ausbau*, a galega e a portuguesa. [...] Da lingua *abstand* galaico-portuguesa provén esta terceira ponla, a do grupo dialectal formado polo valverdeiro, o lagarteiro e o mañego, que a pesar das diferencias entre eles constitúen tres variedades dun mesmo “dialecto”[.]. (Fernández Rei, 2000)

Se, con estes datos na man, xa vemos que é imposible incluír esta terceira póla do galego-portugués dentro da definición de galego nun dicionario non enciclopédico, temos aínda outra dificultade: que nome lle damos a esta *fala*? Gargallo, por exemplo, propón (2007: 40) chamarlle a *fala de Xálima* para respectar a etiqueta popular que aglutina as falas das tres vilas estremeñas e

distinguilas doutras *falas* do dominio lingüístico galegoportugués; outros, como Costas (2000: 293), propoñen chamala a *fala dos Tres Lugaris*, para respectar a denominación que lle dan os seus habitantes e evitar usar un nome sen consenso; e aínda hai quen opta por denominar a zona *val do Ellas* (Domené 2008: 68), co que se desprende que se lle debería chamar, consecuentemente, *a fala do val do Ellas*; todo isto á par doutras denominacións que tamén aparecen en varios lugares como os acrónimos *xalimego* ou *valego*.

En resumo, sería reducionista dicir simplemente que esta *fala* é “galego” sen engadir ningunha outra información e, a maiores, non hai un nome amplamente consensuado para ela, polo que é imposible e inviable (alén de que non sería honesto) dicir que o galego é tamén a lingua propia do val de Xálima, do Ellas ou destes Tres Lugaris estremeños.

Velaí, con todas estas consideracións detrás, a proposta de definición de *gallec* para os dicionarios cataláns, na que unimos o concepto de “llengua pròpia” do Albertí, as referencias xeográficas que ofrece o GDLC (mais pondo entre parénteses os límites) e a indicación da filiación lingüística do D62:

GALLEC: Llengua iberorromànica, de tronc comú amb el portuguès, pròpia de Galícia, d’Astúries (fins al Nàvia), de Lleó (fins a Ponferrada) i de Zamora (fins al Padornelo).

Bibliografía

Dicionarios consultados

Albertí (2000³⁶) = Albertí, Santiago: *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Albertí, editor S. L.

DCVB (1926-1968) = Antoni M^a. Alcover / Francesc de B. Moll: *Diccionari català-valencià-balear*. Moll: Palma (10 vols.). Tamén dispoñible en liña en: <<http://dcvb.iecat.net/>> [Consulta: 11 xaneiro 2011]

- DIEC1 (1997) = Institut d'Estudis Catalans: *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana. Tamén dispoñible en liña en: <<http://institucional.iec.cat/diec1/entrada/diec.asp>> [Consulta: 1 marzo 2011]
- DIEC2 (2007²) = Institut d'Estudis Catalans: *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana. Tamén dispoñible en liña en: <<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 1 marzo 2011]
- DRAG (1997) = García, Constantino e González González, Manuel (dirs.): *Diccionario da Real Academia Galega*. A Coruña: Real Academia Galega.
- D62 (marzo de 2000) = Cormand, Bernat (ed.): *Diccionari 62 manual de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Estraviz (1995) = Estraviz, Isaac Alonso: *Dicionário da língua galega*. Santiago de Compostela: Sotelo Blanco Edicións. Edición actualizada en liña en: <<http://www.estraviz.org/>> [Consulta: 1 marzo 2011]
- García, Constantino (dir.) (1990): *Diccionario da Lingua Galega*. A Coruña: Real Academia Galega. Tamén dispoñible en liña en: <http://www.edu.xunta.es/diccionarios/index_rag.html> [Consulta: 1 marzo 2011]
- GDLC (2004) = Giralt i Radigales, Jesús: *Gran diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia catalana. Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.diccionari.cat/>> [Consulta: 11 xaneiro 2011]
- GDXL (2001) = Cid Cabido, Xosé (ed.): *Gran Diccionario Xerais da Lingua*. Vigo: Xerais.
- GDXL (2009) = Cid Cabido, Xosé (ed.): *Gran Diccionario Xerais da Lingua*. Vigo: Xerais.
- Ir Indo (2004) = Ledo Cabido, Bieito (ed.): *Diccionario de galego*. Vigo: Ir Indo. Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.digalego.com/>> [Consulta: 1 marzo 2011]
- Fabra (abril de 1982¹⁶) = Fabra, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: EDHASA.

- Fabra (2007) = Fabra, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana* [facsimilar da primeira edición]. *Obres completes*. Vol. 5. Dir. de Jordi Mir e Joan Solà, intr. de Germà Colón e Joan Veny. Barcelona / València / Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3i4 / Editorial Moll.
- Real Academia Galega (1913-1928): *Diccionario gallego-castellano*. A Coruña: RAG. Tamén dispoñible en liña en: <<http://sli.uvigo.es/ddd/index.html>> [Consulta: 20 decembro 2010]
- Século21 (2005) = Pena, Xosé Antonio: *Gran Dicionario Século21 da Lingua Galega*. Vigo: Galaxia / Edicións do Cumio.

Bibliografía citada

- Alegre, Montserrat (1991): *Dialectologia catalana*. Barcelona: Teide.
- Álvarez, R / Xove, X (2002): *Gramática da lingua galega*. Vigo: Galaxia.
- ALIA (2006) = Academia de la Llingua Asturiana: *Informe sobre a fala ou gallego-asturiano. Úa perspectiva hestórica, social y llingüística*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana / Secretaría Llingüística del Navia-Eo. Tamén dispoñible en liña en: <http://www.academiadelalingua.com/pdf/Informe_sobre_a_fala_ou_gallego_asturiano.pdf> [Consulta: 11 xaneiro 2011]
- AVL (2006) = Acadèmia Valenciana de la Llengua: *GRAMÀTICA NORMATIVA VALENCIANA*. València: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.avl.gva.es/PDF/GNV.pdf>> [Consulta: 15 decembro 2010]
- Colón, Germà (2007): "Introducció al *Diccionari general de la llengua catalana*", in Jordi Mir / Joan Solà (dirs.): *Diccionari general de la llengua catalana. Obres completes*. Barcelona / València / Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3i4 / Editorial Moll, vol. 5, 15-40.

- Costas González, Xosé Henrique (2000): "Tipoloxía das falas do río Ellas", in Vieira de Castro, R. / Barbosa, P. (orgs.): *Actas do XV Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Lingüística* (Vol. I). Braga: Associação Portuguesa de Lingüística, 293-310. Tamén dispoñible en liña en: <http://www.apl.org.pt/docs/actas-15-encontro-apl-1999_vol2.pdf> [Consulta 3 marzo 2011]
- Costas González, Xosé Henrique (2001): "Fronteiras lingüísticas no Val do Río Ellas (Cáceres)", *Revista de Filología Románica* 18, 33-50. Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.ucm.es/BUCM/revistas/fl/0212999x/articulos/RFRM0101120035A.PDF>> [Consulta: 3 marzo 2010]
- Domené Sánchez, Domingo (2008): "Orígenes históricos y pervivencia de «A fala»", *Alcántara* 68, 79-94. Cáceres: Institución Cultural "El Brocense". Tamén dispoñible en liña en: <http://ab.dip-caceres.org/alcantara/alcantara_online/68/68_05.pdf> [Consulta: 3 xaneiro 2010]
- Fernández Rei, Francisco (2000): "As falas de Xálima e a súa relación coa lingua galega. Notas sobre o 'descubrimiento' do 'galego' de Cáceres", in Salvador Plans, Antonio / Carrasco González, Juan / García Oliva, María Dolores (coords.): *Actas del I Congreso sobre 'A Fala'* (Eljas - San Martín de Trevejo - Valverde del Fresno, 20 y 21 de mayo de 1999). Mérida: Editora Regional de Extremadura / Junta de Extremadura, Gabinete de Iniciativas Transfronterizas. Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.oocities.org/es/alendoval/CFernandez-Xalima.htm>> [Consulta: 1 marzo 2010]
- Gargallo Gil, José Enrique (1994): *Les llengües romàniques. Tot un món lingüístic fet de romanços*. Barcelona: Empúries.
- Gargallo Gil, José Enrique (2007): "Gallego-portugués, iberorromance. La 'fala' en su contexto románico peninsular", *Límite* 1, 31-49. Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.revistalimite.es/volumen%201/EnriqueGargallo.pdf>> [Consulta: 2 xaneiro 2011]

- Gargallo Gil, José Enrique (2007): "Fronteras y enclaves en la Romania. Encuadre romance para la *fala de Xálima*", *Limite* 3, 27-43. Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.revistalimite.es/volumen%203/limite3-gargallogil.pdf>> [Consulta: 3 xaneiro 2011]
- González-Millán, Xoán (2001): *O Dicionario Enciclopédico de Eladio Rodríguez. A canonización lexicográfica da literatura galega*. Vigo: Xerais.
- Veny, Joan (2002): *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*. Mallorca: Moll.
- Veny, Joan (2007): "El *Diccionari general de la llengua catalana: precedents, posterioritat, dialectalismes*", in Jordi Mir / Joan Solà (dirs.): *Diccionari general de la llengua catalana. Obres completes*. Barcelona / València / Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3i4 / Editorial Moll, vol. 5, 41-76.
- Hassler, Gerda (2000): "A Fala: normalización tardía e identidade cultural", in Salvador Plans, Antonio / Carrasco González, Juan / García Oliva, María Dolores (coords.): *Actas del I Congreso sobre 'A Fala'* (Eljas - San Martín de Trevejo - Valverde del Fresno, 20 y 21 de mayo de 1999). Mérida: Editora Regional de Extremadura / Junta de Extremadura, Gabinete de Iniciativas Transfronterizas. Tamén dispoñible en liña en: <http://www.dip-badajoz.es/publicaciones/reex/rcex_2_2006/estudios_07_rcex_2_2006.pdf> [Consulta: 3 xaneiro 2011]
- Salvador Plans, Antonio (2002): "Unidad y variedad lingüística en Extremadura", in *Congreso "Lenguas y Educación" (Ponencias y Comunicaciones)*. Mérida: Junta de Extremadura, Consejería de Educación, Ciencia y Tecnología, 13-24. | Tamén dispoñible en liña en: <<http://www.doredin.mec.es/documentos/009200220038.pdf>> [Consulta: 3 xaneiro 2011]
- Tuson, Jesús (2004): *Patrimoni natural. Elogi i defensa de la diversitat lingüística*. Barcelona: Empúries.

Documentos legais citados

Charte en faveur du catalan. En liña en:

<http://www.cg66.fr/include/viewFile.php?idtf=95&path=c4%2FWEB_CHEMIN_95_1266240805.pdf> [Consulta: 28 decembro 2010]

Comunitat Valenciana. LLEI ORGÀNICA 1/2006, de 10 d'abril, de Reforma de la Llei Orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana. *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, de 11 de abril de 2006, n. 5238, pp. 13339-13384. Tamén dispoñible en liña en: <http://www.docv.gva.es/datos/2006/04/11/pdf/doc/2006_4177.pdf> [Consulta: 28 decembro 2010]

Illes Balears. LLEI ORGÀNICA 1/2007, de 28 de febrer, de reforma de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears. *Butlletí Oficial de les Illes Balears*, de 1 de marzo de 2007, n. 32 ext., p. 2-32. Tamén dispoñible en liña en: <<http://nouestatut.caib.es/des/estatut2007.pdf>> [Consulta: 28 decembro 2010]

Generalitat de Catalunya. DECRET 306/2006, de 20 de juliol, pel qual es dóna publicitat a la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, de 20 de xullo de 2006, n. 4680, p. 31875-31936 (texto en catalán, aranés e castelán). Tamén dispoñible en liña en:

<<https://www.gencat.cat/eadop/imatges/4680/c4680.pdf>>

[Consulta: 10 xaneiro 2011]. Versión en galego dispoñible en liña en:

<http://www.parlament.cat/porteso/estatut/eac_gl_20061116.pdf> [Consulta: 10 xaneiro 2011].